

کسب سواد اطلاعاتی، برنامه اجباری دانشجویان دوره کارشناسی: تجربه دانشگاه مالایا^۱

نوشته سای - نوي چان^۲

ترجمه علی خسروجردي^۳

چکیده

آموزش کاربران در کسب سواد اطلاعاتی در دانشگاه مالایا سابقه‌ای طولانی دارد. با ظهور رایانه در کتابخانه‌ها این نیاز بیشتر احساس شد، به طوری که شورای ملی آموزش عالی مالزی تمام دانشگاه‌ها را ملزم به استفاده از مؤلفه‌های فناوری اطلاعات در دوره تحصیلات دانشگاهی در سطح کارشناسی کرد. در این بین سهم کتابداران متخصص در تشکیل این دوره‌ها از اهمیت زیادی برخوردار بوده است. در این مقاله بازخورد دوره‌های سواد اطلاعاتی از دیدگاه دانشجویان، مدرسان، و کتابخانه مورد بررسی قرار گرفته و صدور گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی نیز ارزیابی شده است.

کلیدواژه‌ها

آموزش، تحقیق، دانشجویان، دانشگاه مالایا، سواد اطلاعاتی، گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی، مهارت‌های اطلاع‌یابی

مقدمه

سواد اطلاعاتی

مدت‌هاست که آموزش کاربر به عنوان فعالیتی اساسی در کتابخانه‌های دانشگاهی مطرح است و فعالیت‌های متنوعی را در برمی‌گیرد. برخی عبارات‌ها به جنبه‌های گوناگونی از آموزش و

مهارت‌های کاربران در کسب سواد اطلاعاتی^۴ اشاره دارد، مانند: «مهارت در مطالعه»، «مهارت در تحقیق»، «مهارت‌های کتابخانه‌ای»، «مهارت‌های اطلاع‌یابی»^۵، «کتابخانه‌مداری»، «آموزش کتابشناختی»، «آموزش کتابخانه»، و «مهارت‌های فناوری ارتباطات و اطلاعات»^۶.

1. "Making information literacy a compulsory subject for undergraduates: the experience of the University of Malaya". *IFLA Journal*, Vol.29, No.4 (2003): 328-335.

2. Sai-noi Chan

۳. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی بانک تجارت khosrojerdi2@yahoo.com

4. Information literacy

5. Information skills

6. Information and Communication Technology (ICT) skills

فعالیت‌های مورد نظر، برخی دستاوردهای کتابداران را در تجهیز کاربران به مهارت‌های مورد نیاز برای رسیدن به انقلاب فناوری ارتباطات و اطلاعات در دهه‌های منتهی به قرن بیستم نشان می‌دهد. تحول در تفکر آموزشی^۷ مانند یادگیری مداوم، یادگیری مستقل، و یادگیری مبتنی بر مسئله^۸ نیز از جمله این دستاوردها هستند.

رشد سریع اینترنت، وب جهان‌گستر، و فزونی منابع اطلاعاتی (که اغلب پالایش نشده است)، و سواد اطلاعاتی نیازهای ضروری مصرف‌کننده اطلاعات را تحت‌الشعاع قرار داده است. کتابخانه‌ها با این چالش نو، که موضوع بسیاری از مباحث کتابداری و اطلاع‌رسانی است، چگونه به شکل حرفه‌ای برخورد می‌کنند؟

سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی

سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی اغلب به یک معنی به کار می‌روند. با این حال، ایالات متحده و استرالیا، عبارت «سواد اطلاعاتی» و انگلستان، «مهارت‌های اطلاع‌یابی» را ترجیح داده‌اند.

در مجموع، فرد دارای سواد اطلاعاتی (= باسواد اطلاعاتی^۹)، باید قادر باشد:

- یک نیاز اطلاعاتی را بشناسد؛
- چگونگی تعیین و شناسایی درست اطلاعات مورد نیاز را بداند؛

• چگونگی یافتن اطلاعات مورد نیاز را به شکل کارآمد بداند؛

• چگونگی سازماندهی، تحلیل، تفسیر، و ارزیابی اطلاعات را بداند؛

• اطلاعات منتخب را با مجموعه دانسته‌هایش پیوند دهد؛ و

• از اطلاعات برای انجام یک هدف خاص به‌طور مؤثر استفاده کند.

انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و تحقیقاتی ای.سی.آر.ال.^{۱۰} برای مهارت‌های فوق، بر لزوم درک دانشجو از استفاده اخلاقی و قانونی از اطلاعات تأکید می‌کند، در صورتی که انجمن کتابخانه‌های دانشگاهی استرالیا (سی.ای.یو.ال.)^{۱۱} اظهار می‌کند که دانشجوی باسواد اطلاعاتی باید نیاز به اطلاعات را برای یادگیری مداوم و مشارکت در امور جامعه درک کند. در کنفرانس دائمی کتابخانه‌های دانشگاهی و ملی^{۱۲}، که در انگلستان برگزار می‌شود، اعلام شده که دانشجو باید قادر باشد از دانش موجود استفاده کند و آن را برای خلق دانش جدید به کار بندد (۵).

ایالات متحده، با تأسیس «مؤسسه سواد اطلاعاتی» تحت پوشش انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی و دانشکده‌ای، که در آن از روش‌های بهینه و استاندارد، شاخص‌های برتر، و برآیندهای مربوط استفاده شده؛ در کمک به کتابداران برای توسعه، ارزیابی، و رشد برنامه‌های سواد اطلاعاتی پیشگام

7. Educational thinking

8. Problem-based learning

9. Information literate

10. Association of College and Research Libraries (ACRL)

11. Council of Australian University Libraries (CAUL)

12. Standing Conference of National and University Libraries (SCONUL)

بوده است. همچنین انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی استرالیا^{۱۳} [طرح مناسبی برای] توسعه برنامه‌های سواد اطلاعاتی ارائه داده که مهم‌ترین برنامه دانشجویان دوره کارشناسی در استرالیاست. هیئت ویژه مهارت‌های اطلاع‌یابی کنفرانس دائمی کتابخانه‌های دانشگاهی و ملی^{۱۴} (۱۹۹۹) نیز مدل مهارت‌های اطلاع‌یابی را، مبتنی بر مهارت‌های هفت‌گانه، ارائه کرده است (۱).

پیشینه

کشور مالزی با بیش از ۲۳ میلیون نفر جمعیت، دارای پیشینه‌ای فرهنگی و دینی با اقوام گوناگون است. در این کشور مدارس، دانشکده‌ها، و دانشگاه‌ها از نظام آموزش عمومی تبعیت می‌کنند. دانش‌آموزان، پیش از ورود به یکی از ۱۶ دانشگاه عمومی و ۶۰۰ مؤسسه خصوصی، ۱۳ سال از دوران تحصیلی را در مدارس آموزش می‌بینند.

گرچه کتابخانه‌های مدرسه یا مراکز منابع هنوز در بسیاری از مدارس مالزی رشدی نداشته است، هرگز از اهمیت کتابخانه دانشگاهی در زمینه آموزش کاسته نشده است. متأسفانه کتابخانه دانشگاه مالایا برای مدت زمانی طولانی به‌عنوان یک کتابفروشی^{۱۵} ارائه خدمت می‌کرد و در واقع مکانی بود برای درخواست مجله یا کتاب

برای مدرسان؛ مخزنی برای منابع تحقیق و خواندنی؛ و مرکزی خدماتی برای توریست، مطالعه، و خواندن منابع. کتابدار آن نیز به عنوان مدیر یادگیری، آموزش و تحقیق در دانشگاه را طی فرایندی آرام و گذرا اداره می‌کرد.

پذیرش مفاهیم جدید آموزش، مانند یادگیری مداوم^{۱۶} و یادگیری مستقل^{۱۷}، فرصت‌هایی را برای ورود بیشتر کتابخانه‌ها به فرایند یادگیری-آموزش^{۱۸}، از دهه ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ فراهم کرده بود، اما این تغییرات در دانشگاه مالایا رخ نداد و کتابخانه همان وضعیت را تا ظهور اینترنت داشت.

انقلاب فناوری اطلاعات و ارتباطات در دهه ۱۹۹۰ برخی تغییرات بزرگ‌تر را در برنامه‌ها و سیاست‌های آموزش عمومی به وجود آورد. دولت مالزی فناوری اطلاعات و ارتباطات را وسیله مهمی در توزیع دانش مدارس برای ارتقای آموزش و یادگیری و آمادگی دانش‌آموزان برای اقتصاد دانش^{۱۹} می‌داند. در تکمیل پروژه «مدرسه هوشمند»^{۲۰}، که یکی از مهم‌ترین پروژه‌های کریدور برتر چندرسانه‌ای^{۲۱} است، مدارس به تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری رایانه‌ای و محیط‌های چندرسانه‌ای با امکاناتی خاص نیاز دارند تا فرایند آموزش-یادگیری برای دانش‌آموزان فعال تسهیل شود. امید بود که این فرهنگ آموزش جدید، دانش‌آموزان را

13. Australian Library and Information Association

14. SCOUNL Information Skills Task Force

15. Bookshop

16. Lifelong learning

17. Independent learning

18. Teaching-learning process

19. Knowledge economy

20. Smart School

21. Multimedia Super Corridor

برای اینکه به دانش پژوهان^{۲۲} آینده تبدیل شوند، آماده کند. این دیدگاه همچنین در برنامه کاری فناوری اطلاعات ملی مالزی^{۲۳} (۱۹۶۶) بیان شده بود. امید می رود تا سال ۲۰۲۰ جامعه‌ای مدنی به وجود آید که به موجب آن تمام مردم مالزی باسواد اطلاعاتی شوند و به عنوان دانش پژوه به فناوری اطلاعات جدید مجهز گردند (۶). با وجود این، برداشت ما از طبقه بندی‌های سواد اطلاعاتی نشان می دهد که اغلب فقط به مهارت‌های فناورانه اهمیت داده شده و حال آنکه مهارت‌های اطلاع‌یابی، که مؤلفه فناوری اطلاعات است، مورد غفلت قرار گرفته است. در نتیجه، دانش آموزان بدون برخورد با مهارت‌های اطلاع‌یابی وارد دانشگاه می شوند. هرچند ممکن است آنها در استفاده از سیستم‌ها و سخت افزار رایانه مهارت داشته باشند، اما کتابخانه دانشگاه باید مسئولیت تجهیز دانش آموزان به این مهارت‌ها را برعهده گیرد.

آموزش کاربران در کتابخانه دانشگاه مالایا

آموزش کاربران، تاریخی طولانی در کتابخانه دانشگاه مالایا دارد. در اوایل دهه ۱۹۷۰، در شروع هر سال تحصیلی جدید، سال اولی‌ها توسط کارمندان ماهر به کتابخانه برده می شدند و با برگه‌های پیچیده فهرست موضوعی، عنوان، و نویسنده به شکلی ابتدایی آشنا می شدند. بسیاری از کاربران، استفاده از

کتابخانه را با روش آزمون و خطا می آموختند. با وجود این، آنهایی که از قوانین متعدد برگه آرایی بی اطلاع بودند، از کتابدار بخش مرجع کمک می گرفتند. علاوه بر تورهای کتابخانه‌ای، چند برنامه رسمی در مؤسسه مطالعات پیشرفته^{۲۴}، دانشکده علوم تربیتی^{۲۵}، دانشکده حقوق، گروه مطالعات آسیای جنوب شرقی^{۲۶}، و دانشکده هنر^{۲۷} اجرا می شد. این فعالیت‌ها یا به عنوان برنامه‌های ویژه، یا به عنوان بخشی از دوره‌های روش‌شناسی تحقیق به وسیله مدرسان علاقه‌مند پیشنهاد شده بود. در طول این دوره‌ها، کتابداران مرجع با توجه به درخواست اعضای هیئت علمی^{۲۸} استفاده از نمایه‌ها و چکیده‌های چاپی را به تعدادی از دانشجویان سال دوم و سوم آموزش می دادند (۲: ۳-۶).

با رایانه‌ای شدن کتابخانه، در ۱۹۹۲، نیاز به آموزش کاربران در سطح گسترده تری احساس شده بود. این زمانی بود که دانشجویان برای اولین بار با فهرست پیوسته (اپک)^{۲۹} آشنا شده بودند. دانشجویان در همان زمان، دو نوع مهارت جدید، یعنی جست‌وجوی فهرست رایانه‌ای و مهارت‌یابی در استفاده از صفحه کلید رایانه را تجربه می کردند. برنامه‌های دانشجویان برای یادگیری جست‌وجو در عناوین، موضوع یا نویسنده، و استفاده از صفحه کلید در شروع هر هفته مشخص شده بود. ولی این برنامه‌ها به دلایل زیر مورد توجه و برخورد

22. Knowledge workers

23. Malaysian National Information Technology Agenda (NITA)

24. Institute of advanced studies

25. Faculty of Education

26. Faculty of Law and the Department of South-East Asian Studies

27. Faculty of Arts

28. Academic staff

29. Online Public Access Catalogue (OPAC)

درستی قرار نگرفت:

- برنامه‌ها با هیچ‌یک از موازین اداری منطبق نبود، بنابراین مورد حمایت دانشجویان یا اعضای هیئت علمی قرار نگرفت؛
- برنامه‌ها، برای تأثیرگذاری، واقعاً کوتاه مدت بودند؛

• دانشجویان مورد ارزیابی قرار نمی‌گرفتند و از تأثیر برنامه‌ها ارزیابی درستی وجود نداشت؛ و

- بیشتر دانشجویان در استفاده از کتابخانه یا یادگیری مبتنی بر منابع رایانه‌ای تجربه‌ای نداشتند و یا تجارب آنها اندک و نامشخص بود، به همین دلیل به ارزش آن واقف نبودند. در نتیجه برای یادگیری و استفاده از کتابخانه فرصت کافی اختصاص نمی‌دادند (۸).

رسمی کردن دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی

نارضایتی از برنامه‌های غیررسمی آموزش کاربران سبب شد تا کتابخانه، طرح پیشنهادی دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی را به‌عنوان درسی دو واحدی زیر نظر دانشکده علوم رایانه و فناوری اطلاعات^{۳۰} با ظرفیت حداکثر ۱۰۰ دانشجو مطرح کند. البته این تعداد بیشتر از ظرفیت یک دانشکده بود. همزمان با این طرح، دانشگاه دستوری از شورای ملی آموزش عالی^{۳۱} دریافت کرد که براساس آن تمام دانشگاه‌ها باید مؤلفه‌های فناوری اطلاعات را به‌منظور تجهیز دانشجویان به مهارت‌های مورد نیاز در زمینه اقتصاد دانش در دوره تحصیلات دانشگاه بگنجانند. قائم مقام معاون

دانشگاه و رئیس کمیته کتابخانه اهداف و برآیند یادگیری دوره را مناسب برنامه‌های شورای ملی آموزش عالی دانست، لذا آن را به گونه‌ای مطرح کرد که برای دانشجویان سال اول کارشناسی به‌صورت اجباری برگزار شود. همان‌طور که او دریافته بود، این دوره برای کلیه دانشجویان مفید بود.

اهداف دوره عبارت بود از:

۱. تجهیز دانشجویان به مهارت‌های اطلاع‌یابی به‌گونه‌ای که به‌طور مؤثر و مفید توانایی بازیابی اطلاعات از انواع منابع چاپی و غیرچاپی (رایانه) برای تأمین نیازهای تحقیقاتی، یادگیری، و آموزشی را داشته باشند؛
۲. تقویت یادگیری مبتنی بر منابع^{۳۲} در بین دانشجویان؛

۳. ایجاد فرصتی برای توسعه و بالا بردن مهارت‌های مرتبط با فناوری اطلاعات و فراهم کردن انواع امکانات لازم برای استفاده دانشجویان؛

۴. مشارکت در تربیت دانشجویان به عنوان فراگیران مستقل^{۳۳} با مهارت‌های یادگیری مداوم به‌منظور تواناسازی آنان در تصمیم‌گیری‌های درست و اینکه آنها دانش‌پژوهانی هستند که قادرند در استفاده از اطلاعات، دانش، و فناوری مولد باشند؛ و

۵. کمک به دانشگاه در تربیت دانشجویانی که دارای سواد رایانه‌ای و اطلاعاتی هستند. دانشگاه مالایا اولین دانشگاه در مالزی بود که سواد اطلاعاتی را در سال تحصیلی ۱۹۹۸-۱۹۹۹ به‌صورت اجباری برگزار کرد. آموزش

30. Faculty of Computer Science and Information Technology

31. National Council of Higher Education (NCHR)

32. Resource-based learning

33. Independent learners

در موارد کار عملی همانند منابع مرجع، به نمونه‌هایی در زمینه فعالیتشان راهنمایی شده‌اند. برای مثال دانشجویان دانشکده پزشکی، چگونگی شناسایی منابع مرجع پزشکی را در زمینه مراقبت بهداشتی و دارویی؛ و دانشجویان حقوق، منابع حقوقی را خواهند آموخت.

۳. ارزیابی دوره

دانشجویان در تمام طول دوره ارزیابی می‌شوند. یک ریزطرح^{۳۵} و دو آزمون^{۳۶}، ۴۰ درصد؛ و آزمون پایان دوره [نیمسال تحصیلی] ۶۰ درصد نمره را به خود اختصاص داده است. هدف از ارائه ریزطرح، مشخص کردن این نکته است که آیا دانشجویان توانایی کاربردی کردن مهارت‌های کسب‌شده را دارند یا خیر. دانشجویان برای ارائه ریزطرح، یک سری منابع الکترونیکی و چاپی را برای جست‌وجو و استفاده در اختیار دارند: برای تدوین یک کتابشناسی از روش انجمن روان‌شناسی امریکا^{۳۷} استفاده می‌کنند و آزمون‌های نظری نیز مشتمل بر سؤال‌های چندگزینه‌ای است.

۴. برآیند آموزش

امید است دانشجویان در پایان دوره، مهارت‌های سواد اطلاعاتی زیر را کسب کرده باشند:

۱. درک و شناخت انواع مراجع، همانند کتاب‌ها و یا فصول آنها و مقالات مجلات و یا کنفرانس‌ها که به‌طور معمول توسط

حداقل ۶۰۰۰ دانشجوی در هر سال ساده به‌نظر نمی‌رسد. تدارک کلاس‌های منظم و وضعیت اطلاع‌دهی حرفه‌ای^{۳۴}، چالش بزرگی برای کتابداران دانشگاه مالایا به‌وجود آورده است و ما به‌طور دائم محتوای مطالب و روش‌های ارائه را بازبینی می‌کنیم.

۱. اطلاع‌دهی حرفه‌ای

گرچه آموزش کاربر مدت زیادی است که به اجرا در آمده، رسمی کردن برنامه، طرح‌ریزی جامعی را می‌طلبد. گروه مهارت‌های حرفه‌ای متشکل از کتابداران ارشدی است که به‌طور میانگین ۲۰ سال تجربه کار در کتابخانه دارند و از فلسفه سواد اطلاعاتی نیز پشتیبانی می‌کنند و با اهداف دوره، خلاصه خطابه‌های علمی، ممارست، آزمون‌های ارزیابی، و سؤالات امتحانی آشنایی دارند. اگرچه مسئولیت اصلی برگزاری دوره به بخش خصوصی واگذار شده، تمام کتابداران در یادگیری [دانشجویان] سهیم هستند. می‌توان گفت بدون فداکاری و کار گروهی و به‌خصوص تشویق رئیس گروه کتابداری (دکتر زیتون عثمان) شروع دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی میسر نمی‌شد.

۲. برنامه‌های مبتنی بر موضوع

دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی، مبتنی بر موضوع یا رشته تحصیلی است. اگرچه دانشجویان ترغیب شده‌اند که ورای موضوع‌های مربوط به رشته تحصیلی بدانند،

34. Professional input

35. Mini-project

36. Short quizze

37. American Psychological Association (APA)

۱۲. تدوین کتابشناسی مقدماتی به روش انجمن روان‌شناسی امریکا.

بازخورد و ارزیابی دوره

۱. برداشت‌های دانشجویان

در تحقیقی که پس از پایان نیمسال ۱۹۹۹-۲۰۰۰ و نیمسال اول ۲۰۰۰-۲۰۰۱ به عمل آمده بود، عقاید برخی از ۱۰۰۰ دانشجویی که به مفید بودن موضوعاتی از قبیل جست‌وجوی اطلاعات، آموزش و تکالیف درسی اشاره کرده بودند، جمع‌آوری شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان، بیشتر به محل‌یابی منابع مشخص شده در فهرست‌ها - خواه چاپی و خواه الکترونیکی - علاقه‌مندند تا اینکه منابع مرجع اضافی را از نمایه‌ها و چکیده‌های نشریات بازیابی کنند. از دیدگاه دانشجویان فهرست رایانه‌ای پیوسته (۹۰ درصد)، راهبردهای جست‌وجو (۸۵ درصد)، و کار مربوط به طرح (۸۰ درصد) مفید هستند. هرچند موضوع‌هایی مانند چکیده‌ها و نمایه‌های موجود در لوح‌های فشرده (۷۰ درصد)؛ روش استناد (۹۶ درصد)؛ و منابع مرجع مانند واژه‌نامه‌ها، نمایه‌ها، و چکیده‌ها (۶۰ درصد) از اهمیت کمتری برخوردار هستند.

در این یافته‌ها، که با تکیه بر بازخورد میز مرجع به دست آمده بود، فهرست رایانه‌ای پیوسته کمترین بازتاب را در آمار مراجعه دانشجویان سال اول داشته است. همچنین عقاید دانشجویان می‌تواند تقاضاها و انتظارات سطح پایین مدرسان را در منابع

دانشجویان دوره لیسانس استفاده می‌شود؛

۲. جست‌وجوی فهرست رایانه‌ای پیوسته با استفاده از محیط‌های ثابت^{۳۸} (برای مثال نویسنده، عنوان، موضوع، و شماره رده‌بندی)؛

۳. تفسیر اطلاعات کتابشناختی، شماره رده‌بندی، اطلاعات موجود، و سیاهه نشریات؛

۴. شناسایی و تحلیل یک عبارت، موضوع، کلیدواژه، و یا اصطلاح بازیابی شده؛

۵. انجام جست‌وجوی کلیدواژه‌ای و استفاده از فنون مربوط به آن مانند عملگرهای بولی و کوتاه‌سازی واژه‌ها^{۳۹}؛

۶. ارزش‌گذاری و شناخت چگونگی استفاده از واژه‌ها و اصطلاح‌های کنترل شده به منظور جست‌وجوی اطلاعات مانند [سرعنوان‌های موضوعی] کتابخانه کنگره، سرعنوان موضوعی پزشکی (مش)، و اصطلاحنامه‌های دیگر؛

۷. شناسایی و استفاده از منابع مرجع، مانند واژه‌نامه‌ها، دایرةالمعارف‌ها، راهنماها، منابع آماری، و نمایه‌ها و چکیده‌ها؛

۸. استفاده از نمایه‌ها و چکیده‌ها در قالب (فرمت) لوح فشرده و پیوسته؛

۹. دسترسی به اینترنت، برای استفاده از اطلاعات، به کمک روش‌های جست‌وجوی مناسب؛

۱۰. ارزیابی منابع اطلاعاتی، به خصوص منابع وب؛

۱۱. استفاده مسئولانه و اخلاقی از اطلاعات با استفاده از منابع مستند و درست؛ و

خواندنی دانشجویان از بین ببرد تا از منابع اطلاعاتی و رای متون تعیین شده دوره استفاده کنند (۳: ۱-۷).

۲. برداشت‌های مدرسان

یک بررسی غیررسمی نیز از دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی توسط شبکه پست الکترونیکی دانشگاه مالایا در ماه مارس سال ۲۰۰۳ انجام شد. ۲۳ مدرس مشاهدات و برداشت‌هایشان را از تأثیر دوره در آموزش دانشجویان ارائه دادند. پاسخ به این بررسی از لحاظ کمیّت ناکافی بود، ولی دیدگاه ناهمگون اعضای هیئت علمی، بازخورد ناچیزی را در پاسخ‌ها منعکس کرده بود (جدول ۱).

در مجموع، بازخورد اعضای هیئت علمی، پشتیبانی از دوره را نشان داد. با این حال پاسخ‌هایشان مشخص کرد که بسیاری از دانشجویان نمی‌توانند از دانشی که طی دوره به دست آورده‌اند استفاده کنند و این مؤید نقصان در میزان مطالعه تکالیفشان است. حتی گروه اندکی که پاسخ دادند، دیدگاه‌های خیلی متفاوتی از دوره داشتند که در زیر آمده است:

- «این دوره به‌طور ناشایسته‌ای برای دانشجویان در نظر گرفته شده است (دانشکده مهندسی)».

- «تمام کادر علمی و کادر پشتیبان نیز باید مهارت‌ها را آموخته باشند (دانشکده

جدول ۱. بررسی دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی: پاسخ‌های مدرسان

سؤال	جواب
۱. با استفاده از فهرست‌های مرجع مربوط به تکالیف دانشجویان مشخص کنید که این دوره کمکی به آنها کرده است یا خیر: الف. برای بازیابی دیگر منابع اطلاعاتی نسبت به آنچه که شما معین کرده‌اید؟ ب. برای خواندن بیشتر و عمیق‌تر (عقاید، تحلیل داده، و مانند آن)؟ ج. برای استفاده بیشتر از منابع الکترونیکی (اینترنت، لوح فشرده، و پایگاه‌های داده پیوسته)؟	بله: ۷ خیر: ۱۰ بدون پاسخ: ۶ بله: ۴ خیر: ۱۴ بدون پاسخ: ۴ (خطا) بله: ۱۲ خیر: ۶ بدون پاسخ: ۵
۲. براساس برنامه آموزشی و مهارت‌های کسب شده، آیا کمکی به دانشجویان در یادگیری دوسویه ^۲ یا مبتنی بر مسئله می‌شود؟	بله: ۱۹ بدون پاسخ: ۴
۳. آیا دانشجویان در بازیابی منابع اطلاعاتی توانایی بیشتری کسب می‌کنند؟	بله: ۱۵ خیر: ۸
۴. آیا دانشجویان به‌طور دائم از مراجعی که در یک فهرست مرجع یا کتابشناسی مربوط به تکالیفشان وجود دارد، استفاده می‌کنند؟	بله: ۱۳ خیر: ۵ بدون پاسخ: ۵
۵. در مجموع، آیا دوره در جست‌وجو و استفاده از انواع منابع مرجع مربوط به تکالیفشان - چاپی و الکترونیکی - موفق بوده است؟	بله: ۱۴ خیر: ۲ بدون پاسخ: ۷

دندان پزشکی)».

- «من دانشجویان را در تهیه کتابشناسی‌ها، خیلی خوب نمی‌یابم. آنها اغلب پانویس‌ها را همچون منابع مرجعی که از قلم افتاده، نادیده می‌گیرند. همچنین هیچ کوششی برای جست‌وجوی اطلاعاتی که مربوط به تکالیفشان است، نکرده‌اند. آنها روش برش و چسب^{۴۱} را ترجیح می‌دهند (دانشکده حقوق)».

- «خیلی مفید است. با این حال، لازم است مدرسان، دانشجویان را برای بهره گرفتن از دانش کسب‌شده تشویق کنند تا دانشجویان نگران بازیابی بیش از یک مرجع نباشند. آنها باید منابع علمی را شناخته باشند، و گرنه قادر به فهم چگونگی استفاده از منابع بازیابی شده نخواهند بود (دانشکده دندان پزشکی)».

- «دانشجویانم، خیلی باسواد اطلاعاتی نیستند. به عقیده من، اهداف دوره به نتیجه نرسیده، خیلی مفید است و دارای قابلیت‌های زیادی است اما اگر دوره مبتنی بر دانشکده باشد مناسب‌تر است (دانشکده اقتصاد و علوم اداری)^{۴۲}».

- «دانشجویان هنوز به مقالات مجلات و یا مقالات کنفرانس مراجعه نمی‌کنند. بسیاری از آنها اطلاعات را از اینترنت و یا کتاب‌ها دریافت می‌کنند (دانشکده علوم رایانه و فناوری اطلاعات)».

- «درباره دوره چیزی نمی‌دانم، ولی فکر می‌کنم خیلی مهم است (دانشکده علوم تربیتی)^{۴۳}».

- «افزایش عمق، دامنه، و ساعات دوره (دانشکده علوم رایانه و فناوری اطلاعات)».

- «محتوای دوره باید در سال اول، دوم، و سوم و نه در یک سال تدریس شود. به دلیل اینکه دانشجویان - طی بررسی صورت گرفته - مطالب کسب‌شده در یک سال را فراموش کرده بودند (دانشکده علوم رایانه و فناوری اطلاعات)».

۳. پاسخگویی کتابخانه

کتابخانه به بعضی از نکات برجسته، به‌خصوص، موارد زیر این‌گونه پاسخ می‌دهد:

- «آیا می‌توانستیم منابع و حتی مدرسان علاقه‌مند را فقط در حقوق متمرکز کنیم؟ (دانشکده حقوق)».

• دوره از برنامه‌های دانشکده فاصله دارد و به‌عنوان بخش و جزئی از دوره‌ای که توسط دانشکده برگزار می‌شود، نیست. لازم است دانشکده برای تکمیل مهارت‌های سواد اطلاعاتی دوره‌ها، همکاری کند. این مهارت‌ها می‌تواند توسط کتابداران تدریس شود. موفقیت و تأثیر برنامه سواد اطلاعاتی در یادگیری دانشجویان به توانایی کتابخانه

- «دوره را ادامه دهید. دانشجویان درک خیلی زیادی از اینترنت دارند. اگرچه تا زمانی که مطالعه درستی از دانشجویان، پیش از دوره و پس از آن به دست نیآورده‌ام، نمی‌توانم از پیشرفت آن مطمئن باشم (دانشکده حقوق)».

41. Cut and paste

42. Faculty of Economics & Administration

43. Faculty of Education

در درگیر کردن اعضای هیئت علمی بستگی دارد. این کار تجربه کتابداران در دیگر واحدهای دانشگاه را تأیید می‌کند (۴: ۳۴۵-۳۴۸).

• بهتر است کلاس‌ها به جای یک ساعت، دو ساعت در هفته برگزار شود، یک ساعت برای ارائه مقاله و یک ساعت برای تدریس و کار عملی. هر چند دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی فقط یک جنبه از حجم کاری کتابدار را مشخص می‌کند و برای هر کتابداری مشکل است تا بیش از سه [صحیح: دو] ساعت در هفته را به تدریس اختصاص دهد. توجه شود که در نظر گرفتن سه [صحیح: دو] ساعت، فقط ساعات حضور در کلاس است و شامل آماده‌سازی، دیدن کار دانشجویان، و کار با دانشجویان ضعیف، که پس از کلاس صرف می‌گردد، نمی‌شود.

• اعضای هیئت علمی باید از دانشجویان بخواهند از انواع منابع مرجع در انجام تکالیفشان استفاده کنند، به طوری که دانشجویان بتوانند از مهارت‌های اطلاع‌یابی کسب‌شده بهره ببرند.

ما به کدامین سو می‌رویم؟

نظیر دیگر کتابخانه‌های دانشگاه که دوره‌های مشابهی را برگزار کرده‌اند، با وجود اینکه دوره به رسمیت شناخته شده، با عدم همکاری و حتی مقاومت تعدادی از مدرسان مواجه شده‌ایم. با این حال، کتابخانه با بررسی نظرات مثبتی که از طریق پست الکترونیکی دریافت شده، مورد حمایت قرار گرفته است.

ما از ضعف‌های ساختاری و خط‌مشی موجود آگاهیم و تصدیق می‌کنیم که برای حداکثر ارتباط و تأثیرگذاری باید دوره‌های دانشکده تکمیل شود. ما امیدواریم که با رسمیت یافتن یادگیری مبتنی بر مسئله (به شیوه یادگیری و آموزش نشست علمی ۲۰۰۳-۲۰۰۴ دانشگاه مالایا) دانشکده به اهمیت مهارت‌های اطلاع‌یابی در پشتیبانی از خط‌مشی یادگیری مبتنی بر مسئله پی ببرد و با کتابخانه، که به دنبال سواد اطلاعاتی و مهارت‌های اطلاع‌یابی در برنامه درسی دانشجویان دوره کارشناسی است، همکاری کند (۷). ارزیابی مهارت‌های دانشجویان با استفاده از ریزطرح، کسب مهارت‌های پایه بیشتر دانشجویان در برآیند آموزش را گواهی می‌کند. در عین حال این مهارت‌ها باید کاربردی شوند. لازم است دانشکده، دانشجویان را به استفاده از مهارت‌های اطلاع‌یابی در انجام تکالیفشان تشویق کند. این تکالیف باید در گستره متون نامعین و اسناد مناسبی از منابع مرجع مفید منعکس شده باشد.

دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی پنج سال است که برگزار می‌شود و بیش از ۲۹,۳۵۰ دانشجو دوره را پشت‌سر گذرانده‌اند. در حال حاضر، این دوره بخش جدایی‌ناپذیر برنامه درسی دانشجویان دوره کارشناسی است و ارزش آن زمانی محک خواهد خورد که در برنامه درسی یادگیری مبتنی بر مسئله و یادگیری مبتنی بر منابع (که امسال در سطح دانشگاه عملی شد) اجرا شود. یادگیری مبتنی بر مسئله، دانشجویان را برای جست‌وجو و مکان‌یابی اطلاعات، به طور مستقل و نه آنچه

که قبلاً آموخته‌اند، ملزم خواهد کرد. با این پیشرفت، مهارت‌های اطلاع‌یابی باید به اندازه مهارت‌های هسته^{۴۴} مربوط به یادگیری مستقل - که دانشجویان به منظور جست‌وجو، مکان‌یابی، ارزیابی، و استفاده از اطلاعات برای حل مسائل انتظار دارند - درک شود. در صورتی که گواهی دوره، توسط یک سازمان بین‌المللی مورد تأیید دولت مالزی صادر می‌شد، مشکل قبول علمی دوره به‌طور فزاینده‌ای مرتفع می‌شد.

آیا گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی کمکی خواهد کرد؟

طرح پیشنهادی ایفلا برای گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی^{۴۵} ایده خیلی خوبی هم برای حرفه کتابداری و هم پیشرفت برنامه کاری سواد اطلاعاتی در سطوح محلی، ملی، و بین‌المللی است. برای طراحی گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی [و صدور آن] ملاک‌های متعددی وجود دارد، مانند استانداردها، نمونه‌ها، رئوس مطالب، اهداف، برآیند یادگیری، برنامه‌های ساختاری سواد اطلاعاتی، و سطح مؤسسات [آموزش‌دهنده]. همیشه کتابداران سراسر دنیا در تبادل عقاید و اطلاعات سخنی بوده‌اند و ما نه تنها برای سواد اطلاعاتی بلکه برای موضوعات متنوع کتابداری از سایت‌های اینترنتی زیادی کمک گرفته‌ایم.

به هر حال، همان‌طور که در نوشته کریستوبل پاساداس اورنا^{۴۶} [نگاه کنید به

بخش گزارش‌های نشریه‌ای که این مقاله از آن ترجمه شده] بیان شده پیش از اینکه طرح پیشنهادی گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی بتواند از نظریه به عمل درآید، امور زیادی باید انجام گیرد. این امور باید با بخش‌های مربوط و به‌عنوان برنامه کاری سواد اطلاعاتی در مقاطع مختلف آموزشی سازگار باشد. علاوه بر ملاحظه اختلافات ملی، سیاسی، و زبانی کشور یا ناحیه، ملاحظه سطوح فناوری و آموزشی به‌منظور تطبیق برنامه‌های پیشنهادی با خصوصیات محلی، ملی، و ناحیه‌ای الزامی است. تدارک برنامه‌های معتبر و متمایز شده نیز ضروری به‌نظر می‌رسد. از دیگر مواردی که باید در نظر گرفته شود وضعیت ساختاری مراکز آزمون، مراکز یادگیری، و مراکز مالی هستند که گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی را به اجرا می‌گذارند. هزینه این نمونه‌ها نباید بالا باشد و توانایی مالی داوطلبان سایر کشورها باید لحاظ شود.

اجرای امور مذکور و گرفتن گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی امکان‌پذیر است. ولی آیا گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی کمکی به دوره مهارت‌های اطلاع‌یابی خواهد کرد تا حیاتی بودن دوره برای دانشکده‌های دانشگاه مالایا مشخص شود؟ من اعتقاد دارم گواهینامه بین‌المللی ممکن است تا حدی کمک کند، ولی پذیرش آن به دانشگاه و ایفلا، که سازمانی بین‌المللی است، بستگی دارد.

44. Core skills

45. International Information Literacy Certificate (IILC)

46. Cristobel Pasadas Urena

ناگفته‌ها و نتیجه‌گیری

معتقد هستم پیش از اینکه طرح پیشنهادی گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی بتواند از نظریه به عمل درآید به دو مورد باید توجه شود، نخست آنکه سواد اطلاعاتی ممکن است به‌طور فعال توسط مراکز مسئول آموزشی در بسیاری از کشورهای پیشرفته همچون استرالیا، کانادا، زلاندنو، انگلستان، و ایالات متحده پذیرفته شده باشد؛ ولی در مالزی و بسیاری از کشورهای آسیایی و آفریقایی هنوز قابل پذیرش نیست.

در مورد کارفرمایان در این کشورها چه می‌دانید؟ آیا آنها سواد اطلاعاتی را به‌عنوان یک نیاز اساسی در نظر می‌گیرند؟ برخلاف سواد رایانه‌ای، سواد اطلاعاتی به‌عنوان یک عامل مهم در موفقیت امور تولیدی رده‌بندی نشده است. کارفرمایان انتظار دارند افرادی داشته باشند که از پس انبوه اطلاعات جاری و رشد سریع دانش برآیند. بنابراین با آگاه و متقاعد کردن کارفرمایان از برنامه‌های سواد اطلاعاتی، دانش‌پژوهانی تربیت خواهند شد که به مهارت‌های مورد نیاز همانند جست‌وجو، ارزیابی، و استفاده کارآمد از اطلاعات برای تولید دانش جدید تجهیز شوند. یک رشته فعالیت‌های گسترده برای اعلام این اطلاعات به مراکز مسئول سیاست‌گذاری و کارفرمایان آتی مورد نیاز است. حیات‌پذیری گواهینامه به قابلیت عرضه

آن در بازار و حمایت دولت و بخش‌های تجاری و آموزشی از آن بستگی دارد. دیگر آنکه، وضعیت و جایگاه ایفلا و انجمن‌های ملی کتابداری در عرصه ملی و بین‌المللی قابل بحث است. ایفلا و دیگر انجمن‌های کتابداری به مثابه سازمان‌هایی حرفه‌ای هستند و هیچ‌گونه جایگاه سیاسی و یا تأثیری در بخش‌های سیاسی، آموزشی، و تجاری مالزی و احتمالاً، کشورهای زیاد دیگری ندارند. بدون حمایت سیاسی بخش دولتی و تجاری، سواد اطلاعاتی و گواهینامه بین‌المللی مربوط به آن، برای کارفرمایان آتی اهمیتی نخواهد داشت. در نتیجه، داوطلبان آتی، زمان و پولشان را صرف مطالعه و تنظیم این گواهینامه نخواهند کرد. برای تضمین پذیرش گواهینامه، پیشنهاد شده سازمان بین‌المللی دیگری، که به‌وسیله دولت شناخته شده باشد، آن را تأیید کند.

برخلاف ایفلا، یونسکو همیشه تأثیر زیادی در سیاست‌های آموزش ملی گذاشته است. وزارت آموزش مالزی، تمایلات آموزشی و سیاست‌های بنیادین را از یونسکو دریافت می‌کند. اگر ایفلا با یونسکو همکاری می‌کرد و گواهینامه بین‌المللی سواد اطلاعاتی را به‌عنوان طرح مشترک ایفلا-یونسکو متعهد می‌شدند، به نظر می‌رسید گواهینامه، پذیرش بیشتری برای دولت مالزی و سازمان‌های مسئول آموزشی می‌داشت. یونسکو همیشه

by students". *Kekal Abadi*, Vol.20, No.1 (2001): 1-7.

4. Escobar, H.; Porter, G.M.; Smith, C. "The value of campus partnerships in redesigning library instruction: administrators, faculty, and students get involved". *College and Research Libraries News*, Vol.63, No.5 (2002): 345-348.

5. Joint Information Systems Committee. "The Big Blue Final Project report: information skills for students". 2002. [on-line]. Available: <http://www.leeds.ac.uk/bigblue/finalreportful.pdf>.

6. Kim, P.L. "Linking higher education to information literacy education in Malaysia: a focus on diversity". Paper presented at the 2nd Asia Regional Literacy Forum, New Delhi. 2002. [on-line]. Available: <http://www.literacyonline.org/products/ili/webdocs/kin.html>.

7. Oker-Blom, T. "Integration of information skills in problem based curricula". 64th IFLA General Conference (Amsterdam: 16-21 August 1998).

8. Zaiton Osman; Chan; S.N.; Chall, D.K. "Developing IT skills though information skills (IS) programmes". Paper

همکاری خیلی نزدیکی با وزارت آموزش و کتابخانه ملی مالزی برای ارتقای سطح سواد و استفاده از کتابخانه داشته است. همان طور که از یک کتابدار نقل شده است: «زمانی که یونسکو عطسه می کند، مالزی (و دیگر کشورهای آسیایی) آنفلانزا خواهد (ند) گرفت.» یونسکو همیشه در برنامه های آموزشی، علمی، و فرهنگی برای کشورهای در حال توسعه پیشرو بوده است. این کشورها با تمام دستاوردهای یونسکو موافقت کرده و آنها را در سطح ملی به اجرا گذاشته اند. یونسکو حامی گواهی نامه بین المللی سواد اطلاعاتی است و ایفلا، به همراه انجمن های ملی کتابداری، مراکزی مجری آن هستند.

منابع

1. Bruce, C. "Information literacy: an international review of programs and research". Paper presented at LIANZA Conference, Auckland. 1999. [on-line]. Available: <http://www2.auckland.ac.nz/lbr/conf99/bruce.htm>.

2. Chall, D.K. "Library user education programme 1993/94". *Kekal Abadi*, Vol.12, No.3 (1993): 3-6.

3. Chan, S.N.; Ramly, Zaharah. "Information skills course (GXEX1401): a survey of its effectiveness as perceived

presented at the PPM/LAS Conference,
Kota Kinabalu, 1998.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۳/۲/۱۶

